

Т.М. Котик

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

уч.зосб.школ.рід

Опорні конспекти лекцій
для студентів
спеціальності
«Початкова освіта»

Івано-Франківськ., 2013

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Педагогічний інститут
Кафедра філології та методики початкової освіти

Котик Тетяна Миколаївна

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання
спеціальності «Початкова освіта»

Івано-Франківськ, 2013

УДК 373.3.091.3:811 (477)(075)
ББК 74.586.4я73

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»
(протокол №2 від 23 вересня 2013р.)*

Рецензенти:

О.Д. Барабаш, проректор з наукової роботи, кандидат педагогічних наук
(Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти)

Г.Я. Василевич, доцент, кандидат філологічних наук (Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника)

Котик Т.М.

Методика навчання грамоти :

Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта» / Тетяна Миколаївна Котик. - Івано-Франківськ, 2013. –60 с.

Посібник містить навчально-методичний матеріал з розділів «Методика навчання грамоти»: тексти лекцій для опрацювання, запитання та тести для самоконтролю знань, а також методичні рекомендації для самостійного опрацювання розділу методики навчання української мови в початковій школі. Призначено для опрацювання студентами спеціальності «Початкова освіта».

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	6
<i>Лекція № 1.Методика навчання української мови як наука і навчальна дисципліна.....</i>	8
1. Методика навчання української мови як галузь лінгводидактичної науки.....	8
2. Предмет, завдання і структура методики навчання української мови як навчальної дисципліни.....	10
3. Зміст шкільного предмета « Українська мова» у початкових класах. Чинні підручники для початкової школи.....	12
4. Зв'язок методики з іншими науками. Наукові засади побудови курсу методики навчання української мови в початкових класах	14
5. Основні методи дослідження лінгводидактичної дійсності...	15
Завдання до самостійного опрацювання теми.....	17
Питання для самоконтролю	18
<i>Лекція № 2. Наукові засади методики навчання грамоти.....</i>	19
..	
1. Поняття грамоти, її значення в навчанні дітей.....	20
2. Психофізіологічні особливості шестилітніх школярів.....	21
3. Лінгвістичні основи методики навчання грамоти молодших школярів.....	22
4. Принципи побудови шкільних підручників з навчання грамоти.....	24
5. Характеристика основних змістових ліній мовної освіти молодших школярів.....	24

Завдання до самостійного опрацювання теми.....	25
Питання для самоконтролю	25

Лекція № 3. Добукварний період навчання грамоти в початковій школі..... 26

1. Історичний огляд методів навчання грамоти...	26
2. Характеристика сучасного методу навчання грамоти.	27
3. Періоди та етапи навчання грамоти...	29
4. Основні навчально-виховні завдання добукварного періоду.....	31
5. Методика розвитку усного мовлення й мислення дітей у добукварний період.....	32

Завдання до самостійного опрацювання теми..... 33

Питання для самоконтролю

Лекція № 4. Добукварний період навчання грамоти в початкових класах (продовження)... 34

1. Методика формування початкових уявлень про слово, речення, висловлення.....	35
2. Ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями. Розвиток фонетичного слуху. Робота над усуненням вад мовлення.....	36
3. Методика підготовки першокласників до письма. Особливості навчання письма ліворуких учнів.....	38
4. Характеристика дидактичного матеріалу, засобів унаочнення.....	40

Завдання до самостійного опрацювання теми 41

Питання для самоконтролю 41

Лекція № 5. Букварний період навчання грамоти 42

1. Етапи букварного періоду навчання грамоти.	42
2. Види аналітико–синтетичних вправ. Методика їх проведення.....	43
3. Види словникових та словниково-логічних вправ,	

методика проведення.	45
4. Методика роботи над реченням і зв'язним текстом у період навчання грамоти. Прийоми опрацювання тексту та сюжетного малюнка.....	46
Завдання до самостійного опрацювання теми...	47
Питання для самоконтролю	47
Лекція № 6. Букварний і післябукварний періоди навчання грамоти.....	47
1. Ознайомлення з новою буквою, етапи і порядок роботи.....	48
2. Методика навчання читання.....	49
3.Методика формування навичок безвідривного письма слів...	50
4.Графічна будова букви, методичні прийоми пояснення елементів писаних букв.....	51
5. Післябукварний період навчання грамоти. Основні його завдання.	52
Завдання до самостійного опрацювання теми....	52
Питання для самоконтролю	52
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53
ДОДАТКИ.....	57
	7

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Навчання грамоти - це процес формування в дітей початкових елементарних умінь читати й писати. Як відомо, уміння читати й писати необхідні й важливі для сучасної людини, оскільки забезпечують формування й задоволення її культурно-естетичних потреб, є провідними каналами самостійного набуття знань, розвитку та саморозвитку особистості, центральною ланкою самостійної діяльності.

Науковці визнають надзвичайну складність процесу засвоєння грамоти, наявність у ньому кількох взаємопов'язаних етапів, більшість із яких припадає на початкову школу. Зазначимо, навчання дітей читання й письма є головним завданням початкової школи.

У системі підготовки вчителя початкових класів одна з основних базових навчальних дисциплін – методика навчання української мови, складовою якої є методика навчання грамоти шестилітніх першокласників.

Якість професійної підготовки майбутніх учителів передбачає формування на основі глибоких теоретичних знань студентів практично-методичних умінь, необхідних учителеві для навчання рідної мови в початкових класах, розвитку його професійної самостійності, інтересу до творчої педагогічної діяльності.

Даний навчальний посібник є коротким за змістом і доступним за формою викладом основних положень методики навчання грамоти шестилітніх школярів і допоможе майбутнім педагогам оволодіти необхідними професійними компетенціями.

Посібник побудовано відповідно до змісту навчальної програми курсу для студентів педагогічних університетів III-IV рівнів акредитації спеціальності «Початкова освіта». Матеріали посібника забезпечують первинне введення читача в курс методики навчання української мови в початковій школі, орієнтують на

подальше самостійне опрацювання питань, поданих у лекційному курсі. Після викладу лекційного матеріалу вміщено завдання для подальшого самостійного опрацювання окремих питань методики та питання для самоконтролю.

Запропоновані методичні матеріали призначені для організації самостійної роботи студентів у процесі підготовки до практичних і лабораторних занять.

Посібник допоможе зорієнтуватися в колі фахової літератури з проблеми навчання грамоти в початковій школі, виборі необхідного дидактичного матеріалу.

Лекція № 1.Методика навчання української мови як наука і навчальна дисципліна

План

1. Методика навчання української мови як галузь лінгводидактичної науки.
2. Предмет, завдання і структура методики навчання української мови як навчальної дисципліни.
3. Зміст шкільного предмета « Українська мова» у початкових класах. Чинні підручники для початкової школи.
4. Зв'язок методики з іншими науками. Наукові засади побудови курсу методики навчання української мови в початкових класах (на самостійне опрацювання)
5. Основні методи дослідження лінгводидактичної дійсності.

Основні поняття: методика навчання української мови, лінгводидактика, методи навчання, методологічні засади, мовознавчі засади.

Основна література з проблеми

1. Методика навчання української мови в початковій школі/ За ред. М.С. Вашуленка. – К.,2010. – 360 с. /Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=yadisk-public>
2. М. М. Наумчук. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). – Видання друге, доповнене. – Тернопіль: В-во Астон, 2005, - 352 с.
3. Г.П.Коваль, Н.І.Деркач, М.М. Наумчук. Методика викладання української мови: Навч.посібник для студ. педін. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с. /Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/165187/>
4. М. С. Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К., Освіта. – 2006.
5. Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2012.- 432 с. / Режим доступу:

http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_program_u/2012/ukr/01_ukr.pdf

6. Державний стандарт початкової освіти. – К., 2011. / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>

Додаткова література:

7. М.С.Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К. Освіта, 2006.С. 98-136.

Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2012.- 432 с.

Додаткова література:

Л.О.Варзацька. Рідна мова і мовлення : інтегровані уроки (методичний посібник). – К., 2000. (Для 1, 2, 3 кл. окремо)

М. С. Вашуленко. Навчання грамоти в 1 класі. – К.1986.

Скрипченко, Прищепя. Уроки письма в 1 класі. – К.,1986.

Г. Коваль. Звукобуквений аналіз на уроках української мови в початкових класах. – Тернопіль, 2004

І.Ф.Кирей, В.А.Трунова. Методика викладання каліграфії в початковій школі. – К., 1994.

Каліграфічні хвилинки на уроках рідної мови// БВПШ. – 2005. - №12.

Навчання в 2 класі. Українська мова. Читання. – К.: Освіта, 1992. (Білецька, Вашуленко, Скрипченко, Савченко, Гудзик)

М. М. Наумчук. Українська мова. 2 клас. Дидактичні матеріали. – Тернопіль, 2002.

О.Н.Хорошковська. Уроки української мови в 2 класі. – К.1987 (Слухання, словникова робота, вимова, читання, вивчення букв, діалог, монолог, письмо, уроки).

Науково-методичний журнал „Початкова школа”

Щотижневик «Початкова освіта»

Державний стандарт початкової освіти. – К., 2011.

1. **Методика навчання української мови як галузь лінгводидактичної науки**

Лінгводидактика – це система знань про мови і навчання мов.

Термін „лінгводидактика” – започаткував у 1969 р. Мик. Шанський

Становлення методики навчання української мови як науки, тобто як системи наукових знань, припадає на початок ХХ ст.

Основні складові лінгводидактики як науки

Об'єктом вивчення методики є навчально-мовленнєва діяльність.

Предметом вивчення методики є процес розвитку українського мовлення й навчання української мови дітей молодшого шкільного віку

Завдання методики як науки:

- визначає мету , завдання, зміст,
- методичні **закономірності й принципи, форми і методи** ефективного навчання укр. мови, шляхи засвоєння учнями мовних та мовленнєвих умінь і навичок,
- **формування** засобами предмета **національно-мовної особистості.**
- вивчає **обсяг знань, умінь і навичок** з української мови, критерії їх **оцінювання**, підходи до **тестування** і характер тестів.

2. **Предмет, завдання і структура методики навчання української мови як навчальної дисципліни.**

Методика навчання української мови в початкових класах – це педагогічна наука, що визначає теоретичні засади навчання мови учнів в I-IV кл.; рекомендує ефективні методи і прийоми вдосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Методика мови як навчальна дисципліна:

1 – **Теоретична частина**, яка встановлює місце і завдання навчання мови в школі, формулює наукові основи методики,

розглядає історію виникнення і розвиток методів початкового навчання

II – Практична частина, яка пропонує конкретні методи, прийоми навчання, розкриває механізм впровадження їх у життя школи, тобто становить технологію вчительської праці.

Завдання методики української мови як навчального курсу:

- опанування майбутніми вчителями шкільних програм і підручників з рідної мови,
- розуміння закономірностей формування знань, умінь і навичок молодших школярів у галузі мови,
- оволодіння студентами принципами, формами, методами і прийомами ознайомлення школярів з нормами української літературної мови та правопису
- **- здійснення на цій основі мовленнєвого розвитку дітей, підвищення їхньої мовленнєвої культури.**

Програма курсу методики викладання української мови в початкових класах складається з таких розділів:

1. Методика викладання української мови як педагогічна наука.
2. Методика навчання грамоти.
3. Методика розвитку зв'язного мовлення.
4. Методика класного та позакласного читання.
5. Методика вивчення елементів фонетики, словотвору, граматики, орфографії, лексикології та синтаксису.

Загальні вимоги до опрацювання методичних розділів:

- ознайомитися з вимогами шкільної програми та змістом шкільних підручників з кожного розділу;
- ознайомитися з системою вправ і методикою їх проведення під час вивчення певних мовних явищ,
- здійснити спостереження й аналіз урочків досвідчених учителів,
 - ознайомитися зі змістом, якістю, оцінкою виконання завдань учнями в їхніх робочих зошитах та зошитах для контрольних робіт;

- опрацювати психолого-педагогічну, методичну літературу, статті в журналах «Початкова школа», книги педагогів-новаторів;
- виконати самостійну роботу, окреслену робочою програмою з курсу методики,
- навчитися самостійно розробляти зміст уроків різних типів, виготовляти дидактичні матеріали, засоби унаочнення;
- ознайомитися з методикою дослідження якості роботи вчителя: рівнем знань, сформованості умінь, навичок учнів з кожного розділу шкільної програми.

3. Зміст шкільного предмета «Українська мова» у початкових класах. Чинні підручники для початкової школи

- ***Головні завдання початкового етапу навчання української мови:***
 - вироблення в учнів мотивації навчання рідної мови;
 - розвиток та удосконалення умінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння),
 - навчання дітей читання й письма,
 - навчання роботи з дитячою книжкою,
 - формування умінь будувати писемні зв'язні висловлювання;
 - ознайомлення з найважливішими складовими мовної системи за принципом "від загального до часткового";
 - - загальний розвиток особистості - інтелектуальний, моральний, вольовий.

Основні змістові лінії мовної освіти:

- мовленнєва (комунікативна) - розвиток умінь слухати, говорити, читати і писати ;
- мовна (лінгвістична – забезпечує відповідний обсяг знань про мову, умінь і навичок їх використання в мовленнєвій діяльності;

- соціокультурна (лінгвоукраїнознавча) уявлення про звичаї, побут українського народу, визначні події та постаті в історії України ,
- діяльнісна - уміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати мовні факти.

Курс початкового навчання української мови складається з таких розділів:

- Мова і мовлення;
- Текст. Речення;
- Слово (сюди належать підрозділи „Значення слова”, „Будова слова” і „Частини мови”);
- Звуки і букви.

Сутність початкової літературної освіти:

- розвиток повноцінних навичок читання,
- ознайомлення школярів з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської й тематичної різноманітності,
- художньо-естетичне освоєння тексту й дитячої книжки,
- формування творчих здібностей.

Чинні підручники для початкової школи:

Буквар (підручник) Вашуленко М. С., Вашуленко О.

В. Буквар (підручник) Захарійчук М. Д., Науменко В..

Українська мова (підручник) для 2 кл. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г.

Українська мова (підручник) для 2 кл. Захарійчук М. Д.

Українська мова (підручник) для 3 кл. Вашуленко М. С.,

Мельничайко О. І., Васильківська Н. А. Українська мова (підручник) для 3 кл. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І.

Українська мова (підручник) для 4 кл. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І.

Українська мова (підручник) для 4 кл. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г.,

Мельничайко О. І.

4. Зв'язок методики з іншими науками. Наукові засади побудови курсу методики навчання української мови в початкових класах (на самостійне опрацювання)

Завдання до самостійної роботи студентів

Реферат «Зв'язок методики навчання рідної мови з іншими науками. Методологічні засади лінгводидактики»

Форма контролю: бесіда за планом рефератів, перевірка рефератів.

План реферату :

Методологічні засади лінгводидактики. Філософські положення, що становлять підґрунтя для розвитку методики навчання рідної мови [1-4]

Природничі засади лінгводидактики. Врахування вчення фізіологів у методиці навчання рідної мови дітей.

Психологічні засади лінгводидактики. Вчення психологів про мовлення, мовленнєву діяльність [5-9, 16]

Лінгвістика – теоретичне підґрунтя лінгводидактики [10-13]

Педагогіка як основа лінгводидактики [14-15]

Рекомендована література до написання реферату

1. Горський Д.П. Логіка. - К., Вища школа. – 2001.
2. Копнин П.В. Диалектика, логика, наука. – М,1973. -243 с.
3. Філософський енциклопедичний словник //За ред.. В. І. Шинкарук. – К., Абрис, 2002. – 742 с.
4. Маркова А. К. Психология усвоения языка как средства общения. – М. Педагогіка, 1974, - С. !0-30.
5. Леонтьев А.А. Психология обучения. – М.: Смысл, 1997.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: Смысл, 1997.
7. Синиця І. О. Психологія усного мовлення. – К. : Рад. шк..., 1974. _ С. 10-22.
8. Виготский Л,С. Мышление и речь //Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления. – 1981. – с.162-163.
10. Вашуленко М. С, Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1-4 класах – К.: Рад.шк.,1991. – С.31-34, 37-38; 44.

11. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994.

12. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови . – Тернопіль, 1997.

13. Сучасна українська мова /За ред.. О.Д.Пономарьова. – К.: Либідь, 1997.

14. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1996. – 363с.

15. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000. – 542 с.

16. Кочерга О. Психологічні особливості діяльності першокласників //Початкова школа. – 2005. - № 3. – С. 5-9.

– 17. Роговик. Л. Психолого-педагогічні аспекти навчання шестиліток читання і письма //Початкова школа. – 2002. - № 2. – С. 11-12.

– 18. Роговик Л. Вікові особливості психомоторики першокласників // Початкова школа. – 2003 - №8. – С. 10

5. Основні методи дослідження лінгводидактичної дійсності.

Метод науково-педагогічного дослідження — спосіб дослідження лінгводидактичних процесів формування мовної особистості, встановлення об'єктивних закономірностей навчання мови.

Методика дослідження — процедура, послідовність пізнавальних і перетворювальних дій, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Методи наукового пошуку:

- **Теоретичні методи:**
- вивчення й аналіз літератури за темою дослідження;
- аналіз наукових здобутків, висвітлених у дисертаціях, монографіях, проблемних статтях;
- аналіз змісту чинних програм, шкільних підручників, методичних посібників,
- теоретичне осмислення передового досвіду роботи вчителів.
- моделювання навчально-виховного процесу.

Результати теоретичних досліджень

- осмислення теоретичних засад досліджуваної проблеми — філософських, психологічних, лінгвістичних, психолінгвістичних, дидактичних і методичних.

Емпіричні методи:

- **спостереження та аналіз** навчально-виховного процесу,
- **аналіз** планів і конспектів **уроків**;
- **бесіди** з учителями й учнями,
- **анкетування** вчителів і учнів,
- **аналіз** усних і письмових **робіт** учнів,
- вивчення шкільної **документації**;
- вивчення й узагальнення **передового педагогічного досвіду** роботи вчителів-словесників ;
- констатувальний зріз;
- педагогічний **експеримент** (пошуковий, формувальний, контрольний),
- соціологічні методи, **тестування**;
- Діагностування рівня мовленнєвого розвитку.

Методика обстеження мовленнєвої готовності дітей до шкільного навчання рідною мовою

Основні компоненти мовленнєвої готовності дітей:

- змістовий бік мовлення (певна сума знань про довкілля);
- звуковимова, граматична правильність мовлення, діалогічне та монологічне мовлення;
- висока мовленнєва активність дітей;
- якість мовленнєвих відповідей;
- оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності.

Як засвідчує робоча програма з методики навчання української мови, за матеріалами лекцій студенти повинні виконати певну самостійну роботу. Детальні поради щодо її виконання наводимо нижче.

Завдання до самостійної роботи студентів за матеріалами лекції №1

«Теоретико-методологічні засади побудови курсу методики навчання української мови»

1. Реферат «Зв'язок методики навчання рідної мови з іншими науками. Методологічні засади лінгводидактики»

План

1. Філософські положення, що становлять підґрунтя для розвитку методики навчання рідної мови :

- мова як суспільне явище;
- суспільний характер походження мови;
- мова як засіб спілкування;
- взаємозв'язок мови й мислення;
- слово й поняття;
- мова та історія;
- мова й поезія;
- роль чуттєвого досвіду в розвитку мовлення;
- практика – критерій істини.

2. Природничі засади лінгводидактики. Врахування вчення фізіологів у методиці навчання рідної мови дітей:

- вчення І.П.Павлова про дві сигнальні системи;
- будова центральної й периферійної частин мовного апарату.

3. Психологічні засади лінгводидактики. Вчення психологів про мовлення, мовленнєву діяльність:

- психологічна природа мовлення (Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, Н.І.Жинкін, О.М.Леонтьєв);
- психологічні аспекти мовлення у працях українських учених (Г.С. Костюк, І.О.Синиця, В.А.Семиченко та ін.);
- психолінгвістика про розвиток мовлення дітей (О.О. Леонтьєв, І.О. Зимняя, О.М.Шахнарович та ін.).

4. Лінгвістика – теоретичне підґрунтя лінгводидактики:

- функції мови і мовлення (комунікативна, мислительна, інформативна, експресивна, гносеологічна, аксеологічна, контактовстановлювальна та ін.);

- текст як основне лінгвістичне поняття лінгводидактики; ознаки тексту; засоби зв'язку в тексті;
- нормативність і культура мовлення;
- стилі мовлення.

5. Педагогіка як основа лінгводидактики:

- використання категорій педагогіки в методиці навчання рідної мови (розкрити поняття: навчання, розвиток, формування, принципи, методи, засоби, прийоми, форми, фактори, умови, зміст навчання, компоненти процесу навчання, структура процесу засвоєння знань).

Рекомендована література:

Богуш А.М., Котик Т.М. Теоретико-методологічні засади дошкільної лінгводидактики: у книзі Богуш А.М, Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : Підручник / За ред.. А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 2007. – С. 13-54.

Коваль Г.П., Деркач Н.І., М. М. Наумчук. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів... . – Тернопіль: Астон, 2008. – С. 192-210.

Зверніть увагу! Реферат – доповідь на будь-яку тему, написана, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел.

Зауваження до написання реферату. Реферат повинен відповідати загальним вимогам до написання та оформлення студентських наукових робіт: титульна сторінка, план, список опрацьованої літератури (не менше 3 джерел); робота структурована за розділами відповідно до плану, в кінці кожного розділу – власний висновок. Обсяг реферату кожен студент визначає самостійно, але загалом - не більше 20 сторінок.

Питання для самоконтролю :

- Що становить предмет методики навчання рідної мови як науки і що вона дає для успішного навчання дітей?

- Які завдання стоять перед методикою навчання української мови в початкових класах як навчальним предметом ?
- До яких методів наукового дослідження може долучатися вчитель початкових класів?
- Чого має навчитися майбутній учитель початкових класів у процесі вивчення курсу методики?

Лекція № 2. Наукові засади методики навчання грамоти

План

1. Поняття грамоти, її значення в навчанні дітей
2. Психофізіологічні особливості шестилітніх школярів
3. Лінгвістичні основи методики навчання грамоти молодших школярів.
4. Принципи побудови шкільних підручників з навчання грамоти.
5. Характеристика основних змістових ліній мовної освіти молодших школярів.

Основні поняття теми: навчання грамоти, прийоми звукового аналізу і синтезу, змістові лінії мовної освіти, готовність до навчання грамоти, наукові основи методики навчання грамоти.

Додаткова література:

- *Кравцов Г. Г, Кравцова Е. Е.* Шестилітній ребенок. Психологическая готовность к школе. — М.: Знание, 1987.
- *Проскура О.* Як перевірити готовність вашої дитини до навчання в школі// Початкова школа. – 1998. - №№2, 4.
- *Кочерга О.* Психофізіологічні особливості діяльності першокласників //Початкова школа. – 2005. - № 3. – С. 5-9.
- *Роговик. Л.* Психолого-педагогічні аспекти навчання шестиліток читання і письма //Початкова школа. – 2002. - № 2. – С. 11-12.

- Роговик Л. Вікові особливості психомоторики першокласників // Початкова школа. – 2003 - №8. – С. 10-14.

1. Поняття грамоти, її значення в навчанні дітей

Навчання грамоти – це:

- засіб набуття навичок правильного читання й письма, розвитку мислення і мовлення;
- складна аналітико-синтетична діяльність.

Читання – процес, під час якого дитина охоплює зором буквенний склад слова, сприймає його зміст і відтворює за допомогою звуків.

Письмо – процес, що складається з

- усвідомлення значення слова,
- уявлення звучання слова,
- поділу слова на склади і звуки,
- уточнення звуків-фонем, відокремлення їх від близьких за звучанням,
- зображення послідовності звуків графічними знаками-буквами.

Готовність до навчання грамоти передбачає:

- вміння розрізняти звуки в словах,
- вміння співвідносити букву із звуком,
- вміння поєднувати одну букву з іншою і відповідно вимовляти,
- добре розвинений фонематичний слух,
- розуміння прочитаного.

Вимоги щодо підготовки дітей до навчання в школі:

- висока працездатність,
- готовність до аналітико-синтетичної діяльності,
- розвинені морально-вольові якості,
- спеціальна підготовка до навчання грамоти.

Проблема: Чи готові 6-літні діти (психічно і фізично) до навчання в школі ?

2. Психофізіологічні особливості шестилітніх школярів

- 1/ 5-6 р.ж. - утворюються умовно-рефлекторні функції читання й письма (за даними М.І Красногорського);
- 2/ 5-7 р.ж. – з'являється стійкий пізнавальний інтерес до друкованого слова, дитина прагне навчатися (за даними Л.І. Божович);
- 3/ 5 р.ж. – з'являється стійкий інтерес до слова, що звучить, який до 7р.ж. поступово згасає (за даними Н.С.Варенцової);
- 4/ 6 р.ж. – діти здатні засвоїти складову структуру слів, порядок слів у реченні (за даними Л.Є.Журової);
- 5/ 6-7 р.ж. - психічні процеси дітей (увага, пам'ять, - мислення, уява) характеризуються довільністю.

Вікові особливості молодших школярів:

- Увага – нестійка, дитина не вміє її концентрувати.
- Педагогічні вимоги: ??? .
- Пам'ять – наочно-образна, словесний матеріал запам'ятовується без осмислення.
- Педагогічні вимоги: ???
- Сприйняття – цілісне: предмет сприймають загалом, не розчленовуючи.
- Педагогічні вимоги: ???
- Мислення – конкретно-образне.
- Педагогічні вимоги: ???

Проблема: які педагогічні вимоги методика може висувати до вчителя, щоб ураховувати в процесі навчання грамоти зазначені психофізіологічні особливості шестилітніх школярів:

Психофізіологічні особливості читання:

- на I етапі : зупинка на кожній літері (пізнавання, співвіднесення букви із звуком), читання складу; розуміння прочитаного - після прочитання; можливість здогадки обмежена, темп читання повільний, розуміння сповільнене.

- На II етапі – поскладове читання, нанизування складів, повторення слова в цілому (За даними Т.Г.Сгорова, Д.Б.Ельконіна).

Психофізіологічні особливості читання у першокласників:

- “Поле читання” : обмежене однією буквою (хоча бачать 2-4);

Педагогічна вимога: орієнтувати читця на вимову голосного в складі, приготувавши мовленнєвий апарат на попередній приголосний (Оморокова М.І.);

- Повільний темп читання заважає усвідомленню прочитаного;

Педагогічна вимога: роботу з техніки читання й пізнавання слова проводити паралельно.

Психофізіологічні особливості письма у першокласників:

- Важко засвоюють рухи руки для написання букв;

Педагогічна вимога: формувати навички письма за допомогою систематичних тренувальних вправ.

- Під час письма дитина вимовляє слова по складах;

Педагогічна вимога: вчити правильно вимовляти склади в словах, здійснювати їх аналіз.

3. Лінгвістичні основи методики навчання грамоти молодших школярів

Основні положення:

- Українське письмо – звукове (фонемне), ґрунтується на фонематичній та графічній системах.
- Читання й письмо – це переведення графічних знаків у звуки та навпаки, тобто здійснення звуко-буквеного аналізу й синтезу (Метод навчання грамоти – звуковий аналітико-синтетичний).
- Основні принципи написання – фонетичний і морфологічний.

Наукова основа методики навчання грамоти – це вчення про фонему (основні звукові одиниці):

- 38 фонем=33 букви
- Голосні: а, о, у, и, е, і (без перешкод; голос; утворюють склад)
- Приголосні: б,п,в,ф,м; ж,ч,ш,дж; г,г,к,х; д,т,з,с,дз,ц,л,н,р,й (перешкода; шум, голос; не утворюють склад)
- Я=йа, ю=йу, є=йе, ї=йі, щ=шч.
- Ь

Букви і звуки, їх взаємозв'язок:

- Букви – бачимо й пишемо;
- Звуки – чуємо й вимовляємо.

Звуки: голосні – наголошені, ненаголошені; приголосні – тверді, м'які, дзвінкі, глухі.

Букви: великі, малі, рядкові, прописні, друковані, рукописні, каліграфічні.

Склад – один або кілька звуків, що вимовляються одним видихуваним поштовхом.

Складоподіл :

- Складовий принцип – основа української графіки.
- Відкритий склад (ПГ) – рі-чка, ру-чка.
- Закритий (ГП):
- сонорний – лам-па, сан-ча-та, зай-чик;
- парні дзвінкі приголосні перед глухими: стеж-ка, низь-ко...

Наголос - це виділення за допомогою сили і висоти голосу одного із складів фразового тексту.

В українській мові наголос динамічний, різномісний, рухливий.

Речення - одиниця мовного спілкування

Основні функції – пізнавальна, комунікативна.

- Розповідні, питальні, спонукальні;окличні.
- Однослівні: /__ .

- Багатослівні: / _ _ _ _ ! / _ _ _ _ ?
- У реченні про когось або про щось розповідається.

Слово . Основні ознаки слова:

- відтворюваність (пригадайте, доберіть, але не придумайте!);
- лексичне значення;
- фонетична оболонка;
- граматична форма;
- наявність одного наголосу.

4. Принципи побудови шкільних підручників з навчання грамоти

Буквар – основний підручник для навчання читання й письма.

Науково-педагогічні принципи побудови Букваря:

- від простого до складного;
- від легшого до важчого;
- від знайомого до незнайомого;
- від звука до букви;
- принцип частотності введення нової букви;
- доступності й цікавості;
- взаємозв'язку навчання й виховання;
- комунікативної спрямованості навчання.

5. Характеристика основних змістових ліній мовної освіти молодших школярів

- Мовленнєва (комунікативна);
- Мовна (лінгвістична);
- Соціокультурна (лінгвоукраїнознавча);
- Діяльнісна (стратегічна)

Мовленнєва змістова лінія:

- сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні висловлювання різних жанрів, типів і стилів мовлення ;

- мовленнєві уміння і навички, необхідні для навчання, повсякденного життя і майбутньої професійної діяльності;
- практичне ознайомлення з усіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо);
- відомості про мовлення та перелік основних видів робіт (перекази, твори, ділові папери та ін.).

Мовна змістова лінія:

- базові знання мовної системи, без яких неможливе досконале володіння мовою:
- основні лінгвістичні поняття,
- вимоги до засвоєння граматичних, орфоепічних і правописних норм літературної мови.

Соціокультурна змістова лінія:

- перелік культурологічних тем, що знайомлять учнів з історією, звичаями, традиціями, мистецькими скарбами, духовною і матеріальною культурою українського народу, із загальнолюдськими моральними нормами і цінностями, культурною спадщиною інших народів.
- тематичні групи слів – назв предметів і реалій матеріальної та духовної культури українського народу;
- усталені вирази, українські народні прислів'я, приказки, лічилки, скоромовки, утішки, пісні, казки, легенди як відображення народного досвіду, українського характеру.

Діяльнісна змістова лінія:

- Забезпечує навички діяльності спілкування (усного і писемного мовлення) (аналіз, порівняння, зіставлення, узагальнення, класифікування тощо)

Завдання для самостійного опрацювання теми

До лекції студенти знайомляться з наявною в бібліотеці літературою з методики навчання молодших школярів української мови: підручниками, посібниками, фаховими виданнями «Початкова школа», «Початкова освіта», «Розкази онуку», «Рідна школа», «Палітра

педагога». «Джміль» тощо, записують їх шифри, авторів, назви, складають по одній анотації на кожен вид методичної літератури (не менше 3-х; в зошиті для роботи з першоджерелами). На початку лекції заслуховуються короткі повідомлення.

Питання для самоконтролю :

- Чи готові 6-літні діти (психічно і фізично) до навчання в школі ?
- З якого часу можна починати навчати дітей грамоті?
- Які психофізіологічні особливості шестилітніх школярів ураховує методики навчання грамоти?
- Назвіть особливості звуко-буквеної системи української мови.
- Що становить наукові основи методики навчання грамоти?
- За якими принципами створюють сучасні букварі?

Лекція № 3. Добукварний період навчання грамоти в початковій школі

План

1. Історичний огляд методів навчання грамоти
2. Характеристика сучасного методу навчання грамоти.
3. Періоди та етапи навчання грамоти. Основні навчально-виховні завдання добукварного періоду.
4. Методика розвитку усного мовлення й мислення дітей у добукварний період.

Основні поняття теми: періоди навчання грамоти , методи навчання грамоти, початковий мовний аналіз, сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод, аналіз, синтез, абстрагування, підготовка руки дитини до письма.

Основна література :

М. М. Наумчук. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). –

Видання друге, доповнене. – Тернопіль: В-во Астон, 2005, - С. 46-59; 78-80; 81-161.

Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2011.- 432 с.

Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 кл.: посіб. для вчителя. –К.: Освіта, 2001. – 176 с.

Прищеп О.Ю. Навчання письма в 1 класі: посіб.для вчителя. – К.: Освіта, 2004.

М. С. Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К., Освіта. – 2006.

Г. Коваль. Звуко-буквений аналіз на уроках української мови в початкових класах. – Тернопіль, 2004

Букварі

1.Історичний огляд методів навчання грамоти

- Буквоскладальний
- Складовий метод
- Аналітичний звуковий метод
- Синтетичний звуковий метод
- Звуковий аналітико-синтетичний метод
- Метод цілих слів

Методи навчання грамоти (за основним прийомом навчання й основною одиницею читання):

- синтетичні:
- аналітичні:
- аналітико-синтетичні:
- звуковий;
- буквений;
- буквено-звуковий;
- складовий;
- словесний .

2. Характеристика сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти

Автор – К. Д.Ушинський “Рідне слово”

М.С.Вашуленко, Н.Ф.Скрипченко

Т.Г.Шевченко “Букварь Южнорусский ” (для дорослих);

“Малий Кобзар для дітей з малюнками”

Т. Лубенець “ГраMATка з малюнками”

Б. Грінченко “Українська граMATка для науки читання й письма”

А. Савчук “Український буквар”

Характерні риси сучасного методу навчання грамоти:

Основний принцип – “ від звука до букви ”!!!

- Уведення підготовчого періоду (добукварного)
- Послідовність вивчення букв відповідає принципу частотності їх вживання
- Читання складу - від простого до складного
- Раціональне поєднання прийомів аналізу і синтезу
- Вивчення способів позначення м'яких приголосних
- Паралельне оволодіння процесами читання й письма
- Регламентована схема вивчення нової літери
- Виокремлення звука з найбільш зручної позиції
- Одиницею читання є злиття (склад)
- Робота з розрізною азбукою

Основні вимоги до навчання грамоти за сучасним методом навчання:

Предметом читання є звуки, зашифровані буквами.

1. Знайомство з фонемами й мовними поняттями відбувається на основі спостереження за мовними явищами, після усвідомлення їх істотних ознак.

2. Ознайомлення з буквами відбувається після **практичного** засвоєння звукової системи рідної мови.

3. Навчання спирається на живе мовлення учнів, їхню мовленнєву навичку, а також зразкові тексти.

4. Особливу увагу приділяти виділенню звуків, звуковому аналізу й синтезу, артикулюванню звуків і спостереженню за їх артикуляційними особливостями, розвитку мовленнєвого слуху.

Звуковий аналіз слів. Передумови:

- Розумові операції: абстрагування; аналіз; порівняння, зіставлення, узагальнення

- Засвоєння фонетичних понять: голосні, приголосні, тверді, м'які, дзвінкі, глухі, склад (відкритий, закритий, наголошений, ненаголошений), наголос.
- Дії з мовними явищами (за допомогою фішок).

Від звукового до звуко-буквеного аналізу:

- Вимовити вголос слово.
- Назвати послідовно всі звуки.
- Позначити звуки відповідними символами.
- Поділити слово на склади.
- Визначити наголошений склад.
- Назвати голосні звуки.
- Назвати приголосні звуки з відповідною характеристикою (тверді - м'які).
- Орфографічний запис слова.
- Алфавітна назва кожної букви.
- Пояснення способу позначення окремих звуків.

Вправи синтетичного характеру:

- Утворення складів, добір слів на звук, добір слів до складу;
- Утворення слів, словосполучень, речень;
- Добір до моделі слів, речень;
- Нарощування голосних, приголосних, складів (*мак-маки, рак-грак, пух-лопух*);
- Зіставлення слів за вимовою (*мак-рак, перелаз-перелазь*)

3. Основні періоди та етапи навчання грамоти

1. Добукварний період:

(орієнтовно 6 тижнів: 27 уроків читання, 27 уроків письма).

2. Букварний період:

- I етап: уміння читати прямі склади ПГ, П'Г (пом'якшення за доп. і);
- II етап: інші способи пом'якшення та усі інші букви алфавіту, апостроф.

3. Післябукварний період.

Основні навчально-виховні завдання добукарного періоду:

1. З'ясування рівня готовності до навчання.
2. Залучення дітей до навчальної діяльності.
3. Навчання початкового мовного аналізу.
4. Підготовка руки дитини до письма.

Діагностування ступеня готовності дітей до навчання грамоти:

(у недільних школах, 1-й тиждень навчання в школі)

- Уміння читати
- Уміння писати
- Готовність до звукового аналізу
- Усне зв'язне мовлення
- Синтаксис мовлення
- Лексика

Залучення дітей до навчальної діяльності:

1. Ознайомлення з мовою як предметом вивчення,
2. Ознайомлення зі словом, його звуковою і складовою будовою.
3. Розширення знань про навколишнє.
4. Збагачення словника та граматичної структури мовлення.
5. Формування вміння слухати й відтворювати прослухане.
6. Познайомити з усіма звуками української мови.
7. Виховання уваги, інтересу до навчання, організація колективу.

Навчання початкового мовного аналізу:

1. Виокремлювати речення, визначати кількість слів, будувати модель. Будувати речення за моделлю.
2. Виокремлювати з речення слова, поділяти їх на склади, встановлювати послідовність звуків, будувати звуко-складову графічну модель слова.

Це найважливіше новоутворення добукарного періоду навчання грамоти!

Підготовка руки дитини до письма:

- Правильно сидіти, тримати ручку й зошит.
- Розвивати окомір.
- Розвиток м'язів і дрібної моторики пальців руки.
- Орієнтуватися на сторінці зошита, на похилі лінії.
- Уміти користуватися “сіткою” зошита.
- Вправляння в малюванні, штрихуванні, розфарбовуванні.
- Написання ліній, фігур, паличок, рисок, елементів букв.

4. Методика розвитку усного мовлення й мислення дітей у добукварний період

Зв'язок мовлення й мислення

Оволодіння мовою – передумова удосконалення думки, розвитку мислення.

Мовленнєві вправи орієнтують на розвиток таких мисленнєвих операцій:

аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, зіставлення, узагальнення, конкретизація, виокремлення ознак, класифікація, абстрагування тощо.

Основні напрями роботи:

- Робота з удосконалення звуковимови.
- Збагачення, уточнення й активізація словникового запасу дітей.
- Удосконалення граматичної будови усного мовлення.
- Робота з культури мовлення й спілкування.

Робота з удосконалення звуковимови:

- Заучування скоромовок, лічилок;
- спостереження за артикулюванням звуків;
- звуконаслідування;
- знайомство з органами артикуляції,
- дидактичні ігри.

Збагачення, уточнення й активізація словникового запасу дітей

Джерела збагачення словника:

- довкілля,

- навчальний процес,
- ілюстрації букваря,
- наочні посібники,
- перегляди відео-, діа-, телесюжетів,
- розповіді,
- дитячі книжки,
- бесіди.

Тематика словникової роботи:

- школа і шкільне навчання (шкільні приміщення, класне обладнання, навчальне приладдя, види навчальної праці, елементи уроку й режиму дня),
- суспільно-політичні події,
- суспільно-корисна праця дорослих і дітей,
- види транспорту,
- рослини, тварини,
- побутова лексика,
- ігрова діяльність тощо.

Прийоми введення нових слів

- Показ,
- Ознайомлення за допомогою різних органів чуття
- Добір синонімів, антонімів (*буриштиновий, ні світ ні зоря; незграбний*)
- Словотворчий аналіз (*остовпів, безодня*)
- Добір родової назви (*цинк, олово - метал*)
- Добір видових назв (*комахи – метелики, мурашки*)
- Глумачення
- Пояснення з опорою на родову чи видову ознаку (*модрина-хвойне дерево*)
- Переклад (*курінь - шалаш*)
- Введення слова в контекст
- Етимологічний аналіз

Удосконалення граматичної будови усного мовлення:

- введення нових слів у словосполучення й речення,

- побудова різних типів речення (прості, складні, розповідні, питальні, спонукальні),
- розвиток діалогічного мовлення,
- побудова власних зв'язних висловлювань.

Кінцеві результати навчання у добукварний період:

- Виконання найпростіших правил поведінки учня (*вчасно приходити, сидіти тихо й слухати, робити все з дозволу вчителя, бути чемним*)
- Давати повні відповіді на запитання
- Вміти зв'язно розповідати
- Уміти дати приклад речення, слова, поділити речення на слова, слова на склади, виділяти певні звуки
- Уміти сполучати звуки в склади, слова
- Розпізнавати знайомі звуки в слові, визначати їх місце, послідовність звуків в слові
- Уміти добирати слова з певним звуком (на початку, в середині, кінці слова)
- Уміти писати основні елементи букв (палички, палички з заокругленням знизу, зверху; палички з петлею знизу, овал, напівовал)

Завдання для самостійного опрацювання теми

1. Звукова система української мови у взаємозв'язку з графічною.
2. Педагогічні вимоги до організації навчання грамоти
3. Прийоми мотивацій навчальної діяльності першокласників на уроках навчання грамоти.

Питання для самоконтролю

1. Які методи навчання грамоти існували в історії вітчизняної початкової школи?
2. За якими критеріями здійснюється класифікація методів навчання грамоти?
3. У чому полягає психологічна основа методики навчання грамоти?
3. Назвіть особливості звукової системи української мови у взаємозв'язку з графічною.

4. Назвіть загальнодидактичні вимоги до організації навчання грамоти.
5. Поясніть, за допомогою яких спеціальних методів відбувається навчання грамоти в 1 класі. Відповідь підтвердіть прикладами.
6. Що є науковими основами методики навчання грамоти?
7. Яких педагогічних вимог до процесу навчання грамоти має дотримуватись учитель?

Лекція № 4. Добукварний період навчання грамоти в початкових класах (продовження)

План

1. Методика формування початкових уявлень про слово, речення, висловлювання.
2. Методика ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями. Розвиток фонетичного слуху. Робота над усуненням вад мовлення.
3. Методика підготовки першокласників до письма. Особливості навчання письма ліворуких учнів.
4. Характеристика дидактичного матеріалу, засобів унаочнення.

Основна література

М. М. Наумчук. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). – Видання друге, доповнене. – Тернопіль: В-во Астон, 2005, - С. 46-59; 78-80; 81-161.

Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2006/07.- 432с.

Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 кл.: Посіб. Для вчителя. –К.: Освіта, 2001. – 176 с.

Прищепя О.Ю. Навчання письма в 1 класі: Посіб.для вчителя. – К.: Освіта, 2004.

М. С. Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К., Освіта. – 2006.

Г. Коваль. Звуко-буквений аналіз на уроках української мови в початкових класах. – Тернопіль, 2004

1. Методика формування початкових уявлень про слово, речення, висловлення

Речення.

Учні повинні знати:

- висловлення складається з речень;
- речення складається із слів;
- у реченні може бути 1,2, 3 і більше слів.

Уміти:

- вилучати речення з висловлювання;
- аналізувати їх за кількістю слів;
- складати речення за ілюстрацією;
- вводити речення у висловлювання;
- будувати графічну модель речення;
- складати речення за моделлю.

Прийоми ознайомлення з реченням:

- промовляння речення дітьми;
- послідовне називання слів у реченні,
- підрахунок кількості слів у реченні,
- визначення місця кожного слова в реченні,
- називання кожного слова окремо,
- плескання в долоні по мірі промовляння слів,
- викладання лічильного матеріалу,
- “живі сценки”,
- складання речень з певною кількістю слів,
- складання моделі речення (смужки, графічно);
- “живі слова” (деформоване речення).

Слово

Знати:

- слово називає, має значення, смисл;
- слова в реченні промовляють послідовно, одне за одним;
- слова бувають великі й маленькі;

- слова поділяються на склади;
- один склад у слові є наголошеним;
- слово можна поділити на звуки.

Уміти:

- аналізувати слова за складовим і звуковим аспектом;
- визначати наголошений склад;
- будувати графічну звуко-складову модель слова;
- добирати слова до поданої моделі

Прийоми ознайомлення зі словом:

- читання художніх творів (“Айболить”, “Чарівне слово”);
- ігри (“Зіпсований телефон”, “Чорне і біле”, “Як назвати”, “Підкажи слово”);
- загадки – складки;
- словесні вправи:
 - “Хто я?”, “Останнє слово про предмет”, “Скажи інакше”, “Добери назву”, “Скажи одним словом”, “Утвори нові слова”, “Додай слово” (гриби – це опеньки,...).

2. Методика ознайомлення учнів з фонетичними уявленнями. Розвиток фонетичного слуху. Робота над усуненням вад мовлення

Фонетичні одиниці:

- склад, - наголос,
- наголошений склад,
- звук,
- голосний,
- приголосний,
- твердий приголосний,
- м'який приголосний.

Склад, наголос, наголошений склад

Знати:

- слова поділяються на склади;
- у слові може бути один і більше складів;
- склади слідуєть в слові один за одним;
- у складі один, два звуки й більше;

- у кожному складі є голосний звук;
- скільки в слові голосних, стільки й складів;
- один склад у слові вимовляється голосніше, він наголошений;
- терміни “склад”, “наголос”, “наголошений - ненаголошений склад”.

Склад, наголос, наголошений склад:

Уміти:

- аналізувати слова за їх складом;
- визначати наголошений склад;
- будувати складові моделі слів;
- добирати слова до складової моделі.

Прийоми навчання складоподілу:

- Репродуктивні
- Чуттєві
- Слухові

Вправи на складоподіл:

- який склад далі в слові;
- вгадай, який склад пропущено;
- яким складом починається слово;
- склади слово із поданих складів;
- відними склад і додай інший;
- ігрові прийоми (шаради складів);
- складове моделювання слів;
- добір слів до складових моделей.

Звук: голосний, приголосний, твердий, м'який:

Знати:

- слово можна поділити на звуки;
 - звуки бувають голосні й приголосні;
- приголосні звуки поділяються на тверді й м'які.

Уміти:

- розрізняти й пізнавати всі звуки мови;
- визначати послідовність звуків у слові;
- здійснювати звуковий аналіз слів;
- давати якісну характеристику звукам;
- будувати звукову модель слова;

- добирати слова до поданої моделі.

Прийоми ознайомлення із звуками:

- спостереження за артикуляцією звуків;
- показ та пояснення артикуляції;
- показ зразка правильної вимови;
- імітація;
- інтонування для обстеження звукової будови слова;
- зіставлення опозиційних пар (тверді - м'які);
- звуковий аналіз слів;
- позначення звуків фішками.

Розвиток фонематичного слуху

Фонематичний слух – уміння чути окремі звуки у слові й уміння відтворювати звукову форму слів під час внутрішнього їх промовляння (Д.Б.Ельконін).

Прийоми розвитку фонематичного слуху:

- вимовити лише голосні (приголосні, тверді, м'які) звуки в слові;
- назвіть звуки, що утворюються за допомогою губів (середньої, передньої частини язика);
- який третій звук у слові?
- назвіть склади з м'якими приголосними;
- позначте послідовно звуки у слові;
- послухайте слова й побудуйте їх звукові моделі.

Робота з удосконалення звуковимови:

- Заучування скоромовок, лічилок;
- спостереження за артикулюванням звуків;
- звуконаслідування;
- знайомство з органами артикуляції,
- дидактичні ігри.

3. Методика підготовки першокласників до письма

Підготовка руки дитини до письма (Завдання й кінцеві результати):

- правильно сидіти за партою, тримати олівець, ручку, зошит;
- робити раціональні рухи рукою під час письма;

- орієнтуватися на сторінці зошита; знаходити основний рядок і додаткові лінії в сітці зошита для письма;
- обводити контури предметних малюнків, фігур за трафаретами; заштриховувати контурні малюнки різноспрямованими лініями. розфарбовувати малюнки; продовжувати початі орнаменти, узор; складати їх із різних графічних елементів.
- проводити прямі лінії: вертикальні, горизонтальні, похилі (вліво, вправо);
- проводити прямі, ламані, хвилясті, петельні лінії перервним і неперервним рухом руки (у межах можливого);
- писати лінії, подібні до елементів літер: прямі з верхнім і нижнім закругленням, верхньою і нижньою петлею, овали, півовали.

Психофізіологічні особливості письма дітей-шестирічок:

Недостатній розвиток:

- окоміру, координації руху руки, просторового сприймання, вольових якостей, самоконтролю, довільної уваги, дрібних м'язів кисті;
- знижена здатність до автоматизації рухів;
- розкоординованість у роботі зорового й рухового аналізаторів;
- відсутність перспективного бачення;
- повільність сприйняття й запам'ятовування послідовності дій.

Утруднення в оволодінні навичками письма:

- вихід елемента букви за межі рядка;
- різна висота букви в одному слові;
- різна відстань між окремими елементами, буквами;
- різний нахил елементів букви;
- неправильне поєднання букв у слові, тремтячі лінії;
- зворотній порядок накреслення літери;
- швидка стомлюваність руки;
- письмо друкованої літери замість рукописної;
- заміна однієї букви іншою.

Види підготовчої до письма роботи у добукварний період:

- підготовчі графічні вправи: тримати ручку, орієнтуватися в графічній сітці зошита, координувати рухи вістря ручки в межах верхньої й нижньої ліній робочого рядка;
- штрихування контурів фігур, обведення трафаретів, поданих пунктирними лініями;
- проведення прямих, ламаних і кривих ліній за зразком;
- засвоєння основних елементів літер:
- короткої й довгої прямої палички,
- паличок з петлями, закругленням угорі і вниз,
- лівого й правого півовалів, овалу.

Корекційні вправи :

- показувати початок робочого рядка й міжрядковий простір;
- давати зразки написання букв та їх сполучень;
- конструювання окремих елементів букв, переконструювання однієї літери в іншу;
- обведення зразка протилежним кінцем ручки;
- перші букви писати олівцем, за необхідності використовувати гумку;
- вправи на розслаблення м'язів кисті руки.

4. Характеристика дидактичного матеріалу, засобів унаочнення в добукварний період навчання грамоти:

- художнє слово;
- предметна й зображувальна наочність (слова, рими, звуки; звуковий ланцюжок; знайди слово);
- графічні зображення речень, слів, складів, звуків;
- демонстраційне набірне полотно, фішки;
- звукові лінійки, звуковий годинник.

Графічні зображення речень, слів, складів, звуків:

- модель речення : / _ _ _ _ _ .
- складова модель :
- звукова модель слова:

- демонстраційне набірне полотно,
Магнітні полотна
- Фланелеграф
- Картонні смужки (25 * 5 см)
- Фішки
- Звукова лінійка № 1
- Звукова лінійка № 2
- Звукова лінійка № 3
- Звуковий годинник

Завдання для самостійного опрацювання теми:

до лекції студенти знайомляться з проблемою, що буде висвітлено під час заняття. За матеріалами фахових часописів «Початкова школа», «Початкова освіта», «Розкажи онуку», «Рідна школа» конспектують по одній статті в зошиті для першоджерел. Під час лекції студенти роблять короткі повідомлення: автор, назва, фахове джерело, яку мікропроблему висвітлює автор, що цікаве, що можна використати в майбутній роботі.

Оцінюються виступи від 0,1 до 0,5 балів, що додаються до загального результату модульної контрольної роботи. В оцінюванні враховуються стислість, методична доречність, яскравість виступу.

Питання для самоконтролю:

1. Засоби унаочнення процесу навчання грамоти.
2. Завдання і кінцеві результати підготовки руки дитини до письма.

Лекція № 5. Букварний період навчання грамоти

План

5. Етапи букварного періоду навчання грамоти.
6. Види аналітико–синтетичних вправ. Методика їх проведення.
7. Види словникових та словниково-логічних вправ, методика проведення.
8. Методика роботи над реченням і зв'язним текстом у період навчання грамоти. Прийоми опрацювання тексту та сюжетного малюнка.

Основні поняття теми: етапи букварного періоду, букварний період, словниково-логічні вправи, аналітико-синтетичні вправи, прийоми опрацювання тексту, прийоми опрацювання сюжетного малюнку, складові таблиці.

1. Етапи букварного періоду навчання грамоти

Завдання букварного періоду:

1. Вивчити всі літери.
2. Навчитися правильно співвідносити звуки і букви.
3. Засвоїти поєднання букв.
4. Практично засвоїти правила графіки.
5. Виробити вміння плавного поскладового з переходом на цілі слова читання.

На I етапі:

- а, у, о, и, і, е
- м, н, в, л, с, к, п, р, т, д, з.

На II етапі:

- букви ь, я, ю, є, ї,
- б, ч, к, й, ж, ш, ц, щ, ф,
- г, ґ
- буквосполучення дз, дж.
- 1ст.: читання голосних і злиття з приєднанням голосних (ПГ, ПГП, ППГ, ППГП)
- 2 ст.: швидко знаходити злиття в слові й визначати спосіб читання

- 3 ст. : удосконалення навичок читання, орфоепічне читання;
- 4 ст.: формування орфографічної пильності (йа, йу...)

Зміст роботи в букварний період:

1. Оволодіння прийомами читання
2. Робота зі складовими таблицями, розрізною азбукою.
3. Робота з сюжетним малюнком як засобом розвитку зв'язного висловлювання.
4. Звуко-складовий аналіз слів за предметними малюнками.
5. Виконання словниково-логічних вправ
6. Оволодіння письмом складів, безвідривним письмом.
7. . Вправи на порівняння твердих і м'яких приголосних (на-ня, ни-ні, но-ньо).
8. Читання слів за завданням і вказаною ознакою.
9. . Засвоєння орфоепічних норм вимови.
10. Аналітико-синтетичні вправи зі всіма мовними одиницями.

На кінець букварного періоду учні мають уміти:

- Знати усі букви українського алфавіту, співвідносити зі звуками.
- Читати складами і цілими словами.
- Дотримуватись основних орфоепічних норм під час повторного читання слів, текстів, дотримуватись пауз і логічних наголосів у найпростіших випадках.
- Розуміти прочитане (відповідь на питання, переказ).

2. Види аналітико–синтетичних вправ, методика їх проведення

Звуковий аналіз:

- Підкреслене вимовляння звука [сссом], [сооом], [соммм].
- Договорювання звука в кінці слова:
- [мааа]- [к]).

- Розпізнавання і виділення звука з вірша, скоромовки, потішки, слова.
- Виділення однакового першого звука в словах (*сон, син, сир*).
- Зіставлення складів (слів) і виділення іншого звука (*ла - са; ра-ро; сом - сон; мак-рак*).
- Виділення звука зі слова на основі словесного опису його артикуляції.
- Впізнавання певного звука , визначення його місця в слові (*на початку, в середині чи в кінці*).
- Самостійний добір слів з виучуваним звуком у різних позиціях за допомогою предметних малюнків або без них.

Звуковий синтез:

- Утворити склад з двох звуків: [л], [а] - [ла]; [л'], [а] - [л'а].
- Утворити склад (слово) з трьох звуків: [к], [н], [и] - [кни]; [с], [о], [м] - [сом].
- Утворити всі можливі склади з приголосним [д]; з приголосним [д']. [да], [до], [ду], [де], [ди] та [д'а], [д'о], [д'у], [д'е], [д'і].
- До названого складу додати певний звук [м], щоб вийшло слово: [со] - [сом], [ло] - [лом], [са]- [сам].
- До названого складу дібрати подібний, але з м'яким приголосним: *на (ня), си (сі), ло (льо)*; до названого складу з м'яким приголосним дібрати подібний з твердим звуком: *лі (ли), дю (ду), дзьо (дзо)*.
- До слова додати звук в кінці або в середині, щоб вийшло нове слово: *рука-рукав, коса — косар, ріка - річка, груша - грушка*.
- Утворити слово зі звуків, переставивши їх місцями: [с, н, о] (*сон*); [л', с, і] (*ліс*); [а, м, к] (*мак*); [р, с, і] (*сир, рис*).
- З тих самих звуків утворити інше слово (*сир – рис, вікно – вінок, гори – роги, смола - масло*).

- Переставити в слові склади: *сосна - насос, нора - рано*.

Робота з різними складовими таблицями :

- Побудова слів з розрізнених складів
- Читання слів за подібністю
- Цікавими є ребуси та анаграми

3. Види словникових та словниково-логічних вправ, методика проведення

Види словниково-логічних вправ:

- На доповнення групи однорідних предметів (оса, ... - це комахи);
- Добір видових понять до родового (овочі – це морква, ...); та навпаки:(помідор, огірок, цибуля – це ...);
- Вилучення «зайвих» слів: (парта, стіл, ручка, дошка)
- Розподіл на групи (вишня, огірок, морква, яблуко, картопля, помідор, абрикос).

Словниково-логічні вправи:

1. Продовж речення

- Помідор червоний, а огірок —
- Перець гіркий, а лимон —
- Річка широка, а струмок —

2. Продовж речення, поміркувавши над тим, що чим роблять

- Пензликом малюють, а ручкою
- Голкою шиють, а ножицями

3. Упізнай предмет за цими словами

- Він білий, солодкий, крихкий (*цукор*).
- Він білий, легкий, холодний, скрипучий (*сніг*).
- Вона рідка, прозора, чиста, смачна, джерельна (*вода*).

4. Методика роботи над реченням і зв'язним текстом у період навчання грамоти. Прийоми опрацювання тексту та сюжетного малюнка

Речення

Учні повинні вміти:

- усвідомлювати речення як самостійну одиницю мови;
- речення висловлює закінчену думку;
- характерна інтонаційна завершеність;
- виділяти його з мовного потоку;
- називати кількість слів у реченні;
- складати схему;
- відповідати на запитання вчителя;
- ставити запитання за змістом прочитаного;
- складати речення за схемою, малюнком, опорними словами;
- встановлювати зв'язок між словами в реченні.

Прийоми опрацювання тексту та сюжетного малюнка:

- Зразок розповіді,
- Запитання (для розповідання, для називання, для впізнавання, зіставлення тексту з малюнком, для оцінки виразності ілюстрації, для пригадування епізодів...)
- Складання речень
- Описові та сюжетні розповіді за планом.

Перелік питань до самостійного опрацювання теми:

1. Мовний матеріал, режим аудіювання, послідовність роботи. Методи і прийоми навчання аудіювання.
2. Джерела збагачення словника першокласників. Прийоми пояснення значень слів. Значення словниково-логічних вправ, їх види, методика проведення.
3. Види та прийоми роботи зі складовими таблицями, словами, поданими в аналітико – синтетичній формі, стовпчиками слів.
4. Диференційований підхід до навчання першокласників читати.

5. Характеристика сучасного рукописного шрифту.
6. Перевірка , оцінювання мовленнєвих умінь і навичок першокласників (аудіювання, говоріння, читання, письмо).
7. Схема психолого- педагогічного і дидактичного аналізу уроків навчання грамоти

Питання для самоконтролю

1. Які труднощі трапляються на шляху шестирічних першокласників під час оволодіння письмом ?
2. Які основні завдання ставляться на уроці письма в букварний період?
3. Назвіть основні прийоми формування в учнів графічних навичок?
4. Які види роботи застосовуються на уроці письма в букварний період?
5. Які прийоми застосовуються для вироблення в першокласників грамотного письма?
6. Якими уміннями й навичками з читання й письма оволодівають учні в букварний період навчання грамоти?
7. Уроки письма в букварний період навчання грамоти.
8. Наочність у період навчання грамоти.
9. Засвоєння елементів фонетики в період навчання грамоти.

Лекція № 6. Букварний і післябукварний періоди навчання грамоти

План

1. Ознайомлення з новою буквою, етапи і порядок роботи
2. Методика навчання читання
3. Методика формування навичок безвідривного письма слів.
4. Графічна будова букви, методичні прийоми пояснення елементів писаних букв.
5. Післябукварний період навчання грамоти. Основні його завдання.

Основні поняття теми: післябукварний період навчання грамоти, графічна будова букви, безвідривне письмо, етапи роботи з новою буквою.

1. Ознайомлення з новою буквою, етапи і порядок роботи

Ознайомлення:

- після виділення і називання звука;
- показ букви, її алфавітна назва;
- використання азбуки в малюнках;
- аналіз структури букви;

Запам'ятовування :

- Запам'ятовування образу і назви букви сприяють:
- друкування букви, її називання;
- обведення букви по контуру, називаючи її;
- ліпка букви з пластиліну, викладання з паличок;
- розфарбовування фігур, що утворилися від багаторазового написання букви.

Впізнавання :

- знаходження букви серед інших;
- зафарбовування вказаної букви в тексті;
- називання букв, записаних в алфавітному чи ін. порядках;
- називання букв, записаних не типовим шрифтом;
- впізнавання “напівбукв”;
- впізнавання букв, поставлених неправильно – боком, ”вниз головою”, зі зміненими елементами.

Порядок роботи з новою буквою:

Робота з новим звуком

1. Чітка вимова звука.
2. Спостереження за артикуляцією
3. Характеристика звука : О, –, =.
4. Знайомство з графічним зображенням літери.

5. Кількаразове повторення назви літери, промовляння звуків, що вона їх позначає (“ер” – [p, p’]).
6. Розпізнавання звуку (букви) в різноманітних ситуаціях.

2. Методика навчання читання

Робота з новою літерою:

1. Алфавітна назва букви.
2. Промовляння звуків, що позначає буква .
3. Обведення указкою (умовно) контурів літери.
4. Читання ланцюжка вивчених букв.
5. Робота зі складом (ігри, конструювання складів, слів...).
6. Читання слів з буквою в різних позиціях у слові.
7. Читання за сторінкою букваря, з дошки, карток....

Навчання читання злиття ПГ:

1. Пригадай , які знаєш голосні звуки?
2. Який це буде звук, що на письмі позначається буквою (показ букви) у?
3. Який перед ним приголосний?
4. Склади губки так, наче ти будеш вимовляти голосний “у” (а, о...).
5. Намагайся разом вимовляти два звука (ру, му, ну...) Орієнтація на голосний і діяльність мовного апарату.
6. Проспіваймо злиття: ру-у-у.

Послідовність уведення складів для читання:

1. Склад, що утворений одним голосним (о-кунь).
2. Склад-злиття (о-са).
3. Склад, що утворився злиттям і приголосним, що приєднуються: (ПГП – мак; ППГП – степ; ПГПП - танк).
4. Закриті склади (ГП): ох.

Прийоми формування навички читання:

1. Швидке читання букв
2. Читання обернених і прямих складів з твердими і м’якими приголосними та їх конструкціями.
3. Щоденне швидке читання односкладних слів.

4. Вправа “Фотооко”
5. Показ 2-3 слів на 5-10 сек. (Відтворення їх).

3. Методика формування навичок безвідривного письма слів

Принципи навчання письма:

1. Наочності.
2. Свідомості.
3. Повторності.
4. Доступності.
5. Врахування індивідуальностей.
6. Паралельного навчання читання і письма

Методи навчання письма:

1. Копіювальний.
2. Лінійний
3. Генетичний
4. Ритмічний

Етапи навчання письма:

I етап: написання елементів букв, їх з'єднання, слова за зразком:

- підготовчі вправи: аналіз графічної будови нової літери, письмо в повітрі, обведення пунктирних ліній;
- вправи, спрямовані на вироблення ритмічного письма у темпі (раз-і-два-і...);

II етап: вправи на слух, списування репродуктивного характеру і з ускладненням (вставити, замінити букву, слово...).

- списування з дошки, букваря, карток...
- вибіркове списування;
- слухове письмо букв, складів, слів...
- письмо по пам'яті слів, складів;
- вправи на виконання і перевірку виконаного.

Методичні прийоми навчання письма:

1. Показ написання вчителем.
2. Списування з готового зразка.

3. Копіювальні вправи.
4. Уявне письмо.
5. Аналіз форми літери.
6. Засвоєння правил письма.
7. Письмо-тактування (1-і-2-і-3-і).
8. Аналіз помилок, допущених при письмі

5. Післябукварний період навчання грамоти. Його завдання

Мета: підготувати до роботи з “Читанкою”

Завдання:

- удосконалення навичок читання й письма ;
- розвиток мовлення ;
- виховання читацької самостійності;
- закріплення орфографічних навичок.

Завдання для самостійного опрацювання теми

- Розкрийте види самостійної роботи, методику їх організації на уроках читання, письма.
- Назвіть різні види роботи над реченням і зв'язним мовленням у букварний і післябукварний періоди.
- Методика роботи з навчальним посібником « Післябукварик ».
- Вироблення навичок каліграфічного письма в першокласників.
- Збагачення словникового запасу учнів у період навчання грамоти.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання післябукварного періоду? У чому полягають особливості структури й методики читання й письма у цей період?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

Основна література з проблеми

1. Методика навчання української мови в початковій школі/ За ред. М.С. Вашуленка. – К.,2010. – 360 с. /Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=yadisk-public>
2. М. М. Наумчук. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). – Видання друге, доповнене. – Тернопіль: В-во Астон, 2005, - 352 с.
3. Г.П.Коваль, Н.І.Деркач, М.М. Наумчук. Методика викладання української мови: Навч.посібник для студ. педін. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с. /Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/165187/>
4. М. С. Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К., Освіта. – 2006.
5. Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2012.- 432 с. / Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/01_ukr.pdf
6. Державний стандарт початкової освіти. – К., 2011. / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>
7. М.С.Вашуленко. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К. Освіта, 2006.С. 98-136.
4. Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 кл. К.: Поч. школа, 2011.- 432 с.
5. Державний стандарт загальноосвітньої початкової школи. – К., 2011.

Додаткова література

До змістового модуля 1 .

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

1. Богуш А.М., Котик Т.М. Теоретико-методологічні засади дошкільної лінгводидактики / Богуш А.М, Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : Підручник / За ред.. А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 2007. – С. 13-54.
 2. Богуш А.М., Н.П.Орланова, Н.І. Зеленко. Методика розвитку рідної мови ... у дошкільному закладі. – К.: Вища шк., 1992. – 359-364.
 3. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000. – 542 с.
 4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1996. – 363с.
 5. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994.
 6. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови . – Тернопіль, 1997.
 7. Науково-теоретичні засади методики навчання дітей рідної мови /Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. /Упорядник Богуш А.М, Частина I та II. – К. Видавничий Дім «Слово», 2005. – С. 650-708.
- Статті з журналу «Початкова школа»**
8. Кочерга О. Психофізіологічні особливості діяльності першокласників // Початкова школа. – 2005. - № 3. – С.5-9.
 9. Кочерга О. Психофізіологічні особливості діяльності мозку дитини //207. - № 8. – С. 17-21. // Початкова школа. – 2005. - № 3. – С.5-9.

10. Роговик. Л. Психолого-педагогічні аспекти навчання шестиліток читання і письма // Початкова школа. – 2002. - № 2. – С. 11-12.
11. Роговик Л. Вікові особливості психомоторики першокласників // Початкова школа. – 2003 - №8. – С. 10-14.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

12. Богуш А.М. Методика навчання дітей елементів грамоти /Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. /Упорядник Богуш А.М, Частина I та II. – К. Видавничий Дім «Слово», 2005. – С. 650-708.
13. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник. – К.: Освіта, 2006. – С.45-57.
14. Вашуленко М. С, Вашуленко В. Ф. Супутник Букваря: Навчальний посібник для 1 класу. — К.: Освіта, 1997.
15. Вашуленко М. С, Скрипченко Н. Ф. Навчання грамоти в підготовчих класах. — К.: Рад. шк., 1986.
16. Вашуленко М. С. Навчання грамоти у 1 класі. — К.: Рад. шк., 1986.
17. Весела абетка. — Австрія, 1990.
18. Каніщенко А. Будова слова та матеріали для проведення підготовчої роботи в букварний період (ілюстровані методично теоретичні матеріали).— К.: Освіта, 1989.
19. Малярчук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків: Навчальний посібник. — К.: Перун, 1997.

Статті з журналу «Початкова школа»

20. Прищепа О. Календарне планування уроків навчання грамоти, 1998, №8.
21. Ткачук В. М. Матеріали до уроків письма в букварний період, 1996, №10.
22. Хорошковська О. Н. Резерви підвищення орфоепічної грамотності учнів, 1989, №8.

23. Антипець В.П. Використання дидактичних матеріалів на уроках грамоти, 1990, №9.
24. Артюх Н. 77. Як навчати дітей зливати літеру у складі і слова, 1993, №9.
25. Баршай Л. С. Урок навчання грамоти в 1 класі, 1993, №9.
26. Воскресенська Н. «Сонечко» – буквар для шкіл, які працюють за системою розвивального навчання // - 2008. - № 11. – С.2-3.
27. Воскресенська Н. О. Використання звукового аналізу слів під час вивчення орфографічного матеріалу, 1994, №2.
28. Воскресенська Н. О., Тимошенко Л. І. Навчання грамоти, 1996, №11.
29. Деркач Н. І. Звукова робота в період навчання грамоти шестилітніх, 1990, №11.
30. Дорошенко С. І., Олійник С. 77. Робота з орфограмами на уроках письма в 1 класі, 1995, №12.
31. Зимувльдінова А. С., Проць М. М. Вивчаємо буквар, 1991, №№ 6,7.
32. Іваниця Г., Кубинський М. Системно-творчий підхід до вироблення навичок письма учнів молодших класів
33. Ільченко Л. Ф. Прийоми формування навичок ненаголошених голосних, 1989, №11.
34. Капацина В. І, Ільченко Л. Ф. Вивчення наголосу, 1994, №5.
35. Капюк Л. В. Розвиток орфоепічних умінь, 1993, №2.
36. Кобилинська Н. Навчання грамоти з елементами гри // Початкова школа. – 2005. - № 8. – С.31-33.
37. Колесникова 70. «Букварь» оцінено на «5», 1998, №8.
38. Колесниченко В. І. Навчання грамоти — одне з головних завдань початкової школи, 1994, №4.
39. Коломійченко О. Ф., Марієвська О. В. Формування навичок складо-звукового аналізу слів, 1993, № 7.
40. Кононенко О. Азбука, 1990, №2.

41. Кубасов О. В. Прием драматизации на уроках обучения грамоте // Начальная школа, 1985, №4.
42. Лебедева І. Формування навичок поліграфічного письма (з досвіду роботи), 2000, №3.
43. Левченко Т. Г. Формування звуковимови в умовах місцевого говору, 1994, №4.
44. Мартиненко С.. Орієнтовні методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі //Початк.школа. – 2008. - №2. – С.39-41.
45. Небогатих Т. Г. Дидактичний матеріал до вивчення грамоти, 1992, №№ 3, 4.
46. Некрич І. І. Диференціація на уроках української мови як один з методів індивідуальної роботи з учнями // Початкова школа, 1999, №1.
47. Нізельська І. Роздуми про новий буквар, 1998, №5.
48. Онишків З. М. Дидактичні умови підготовки до вивчення нового матеріалу, 1990, №7.
49. Перепелчина. Розвивання навчання і грамотне письмо, 1989, №1.
50. Прищепа О. Ю. Формування граматичних і технічних навичок письма // Початкова школа, 1988, №8.
51. Прищепа О., Присяжнюк Н. Труднощі у засвоєнні графічних навичок письма шестилітніми першокласниками та шляхи їх подолання, 2000, №7.
52. Проскура О. Як перевірити готовність вашої дитини до навчання в школі, 1998, №№2, 4.
53. Проць М. М. Особливості використання наочності і ТЗН у період навчання грамоти, 1987, №9.
54. Проць М. М., Лужецька Л. Б. Вірші та загадки на уроках навчання грамоти, 1990, №1.
55. Прошкуратова Т. Методика роботи з розбірним букварем, 1993, №12.
56. Рузинська Т.. Взаємопов'язане навчання мови і мовлення // Початкова школа. – 2002. - № 11. – С.24-26.
57. Салієнко В. С. Як навчити першокласника правильно і швидко писати, 1994, №№ 9, 10.

58. Січовик І. Загадкова абетка, 1990, №3.
59. Скрипченко Н. Ф., Антипець В. П. Диференційоване навчання грамоти, 1994;, № 1.
60. Скрипченко Н. Ф., Антипець В. П. Диференційоване навчання грамоти (читання), 1993, №12.
61. Скрипченко Н. Ф., Прищепа О. Ю. Навчання письма першокласників, 1992, №1.
62. Хорошковська О. Як працювати з букварем «У світі чарівних букв», 1998, №5.
63. Цимбалюк О. Виховні можливості текстового й ілюстративного матеріалу Букваря// . – 2008. - № 11. С. 3-5.
64. Чорна-Клиновська М. М. Методичні рекомендації до Букваря, 1993, №№ 8, 9, 11, 12; 1994, №№ 8—10.
65. Штерн 77. Г. З досвіду роботи з новим Букварем для семирічних першокласників, 1987, №2.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СХЕМА АНАЛІЗУ БУКВАРЯ

I. Вихідні відомості про підручник.

1. Автор (авторський колектив).
2. Назва видавництва, рік видання.
3. Обсяг (кількість сторінок), розміри, вага.
4. Загальна відповідність Державному освітньому стандарту.
5. За якою програмою створено підручник(державною , авторською). Наявність авторської концепції щодо створення підручника з навчання грамоти, її основна суть.

II. Добукварна частина

1. Обсяг (кількість сторінок).
2. Які основні програмові завдання розв язуються в цій частині підручника ?

3. Яку систему умовних позначень обрано для формування в учнів узагальненого уявлення про одиниці мови і мовлення – речення, слово, склад, звук? Якою мірою умовні позначення відображають лінгвістичну природу кожної мовної одиниці, її істотні ознаки?
4. Який зміст ілюстративного матеріалу (сюжетні ілюстрації, предметні малюнки) сприяє розвитку мовлення учнів, збагаченню їхнього словникового запасу?
5. Наявність у цій частині підручника матеріалу, призначеного для формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, зокрема організаційних, загальнопізнавальних.

III. Букварна частина

1. Послідовність вивчення букв українського алфавіту. За яким принципом, дидактичним міркуванням це здійснено?
2. Чи ділиться букварний період на етапи? У чому це виявляється? Чи співвідносяться ці етапи із сучасним методом навчання грамоти?
3. Наявність у підручнику системи звукового і звуко – буквеного аналізів.
4. Які букви (на позначення голосних і приголосних звуків) винесено на початок букварного періоду? Яка система їх подачі на сторінці чи сторінковому розвороті букваря?
5. Чи застосовано в букварі вправи на формування способів читання? Які одиниці мови лежать в основі способу читання? Чи дотримано науковий підхід до поділу слів на склади?
6. Характеристика системи підготовчих вправ перед читанням мікротекстів, текстів (колонки слів, принципи їх укладання; матеріал для звуко – буквеного синтезу; для відпрацювання

способу читання , для розвитку мовлення й мислення).

7. Спосіб ознайомлення з читанням слів, у яких наявні м'які приголосні звуки. На якому етапі букварного періоду відбувається це ознайомлення?
8. Яку систему вивчення букв *ь, я, ю, є* запроваджено в букварі?
Наскільки ця система співвідноситься зі звуковим значенням цих букв в українській фонетиці і графіці?
9. Аналіз текстів букварного періоду (доступність, художність, відповідність дитячим інтересам).
Співвідношення прозових і віршованих текстів. Виховний потенціал текстового матеріалу. Чи використовуються тексти, надруковані рукописним шрифтом? Їх призначення в букварі.
10. Наявність у букварі текстів, що належать до так званих малих жанрів (зазначити ці жанри), їх зв'язок з іншим навчальним матеріалом сторінки або розвороту – дотримання логіко – методичної та тематичної цілісності матеріалу на опрацювання літер (показати вдалі і невдалі приклади).
11. Наявність і функції матеріалу післябукварного періоду навчання грамоти, його спрямованість на забезпечення принципу перспективності в навчанні молодших школярів рідної мови.

IV. Художнє і технічне оформлення букваря

1. Зміст обкладинки, наскільки вона відображає специфіку і функції підручника з навчання грамоти.
2. Оформлення форзаців: яку інформацію вони несуть для учнів у процесі опанування грамоти.
3. Наявність апарату орієнтування у підручнику, його логічність і доступність для шестирічних першокласників.
4. Цілісність художнього оформлення книги, дотримання певного стилю в подачі ілюстрацій.

5. Загальний макет підручника: побудова сторінкового розвороту, наповнення його різноманітними навчальними елементами, їх дидактична доцільність і ефективність для успішного засвоєння нової літери.
6. Наявність у букварі ігрового матеріалу, його дидактичні функції та роль у забезпеченні інтересу учнів до навчання.
7. Відповідність шрифту державним стандартам та віковим особливостям шестирічних першокласників.
8. Аналіз побудови сторінок і розворотів букваря з погляду загальних гігієнічних вимог до підручника: обсяг текстів, довжина робочого рядка, довжина речень, кількість слів на сторінці, які вимагають окремого тлумачення, тощо.

V. Висновок про підручник, його загальна науково – методична оцінка